

Bárdok cukormázzal

magyar szellemi élet, nyilván így volt ez korábban is, tele van taposóaknákkal. Rájuk lépni veszélyes. Nem azért, mert a véletlenül arra tévedő – illetéktelen körökben keresgélő – netalán fölrobban, hanem azért mert az *akna* a talpára ragad, s ezt az izgató, bármikor önmagától is működésbe jövő rosszat az ember magával cipelheti egészen a haláláig. Sőt – rosszabb esetben – még a menny és a pokol sem elég arra, hogy a *túlvilági nyújtózásban* végleg megszabaduljon végzetes (?) terhétől.

Az egyik ilyen taposóakna: Trianon. A másik: a magyarság elszalasztott talpra állása. (Az aknával veszélyeztetett terepen, de sosem a gyúanyagra erőltetve – az öngyilkosság ezáltal kizárva – helykereső lábát.) Klasszikusaink – Babbitstól Németh Lászlóig és Illyés Gyuláig – számtalan kísérletben vázolták föl a kis népekre ugyancsak jellemző nyomorúságunkat. S arra intettek, hogy az ország területe a nemzetközi politika véletleneket fölöttébb *kizáró* „rulettjátékában” elveszhetett, ám megmaradt – haza a magasban – az összetartozás érzése. Az a szavakkal nehezen kifejezhető *érték*, ami magyart a magyarral összeköti.

Akkoriban, jöllehet a kommunisták úton-útfélen hangsúlyozták, még nem lett *nemzetközivé* a világ, még lehetett az országdarabolás utáni keserveket – az egyetemes veszteségtudatot – művekbe önteni. A Trianon-versek méltóságot adtak egy népnek, s ha határrevíziót nem is eredményeztek (csak időlegesen ért bennünket ez a csoda), erősítették bennünk a veszteség nyomán keletkezett *nyereséget*. Kis helyen kellett összekapnunk magunkat. A letargia ege alatt kellett megmutatni, hogy a *minőség* fölér akár a számok bűvkörébe leledzett nagysággal is.

Az építkező erő és szellem a szétszakadás utáni szűk két évtizedben – noha a Horthy-korszakot „fölszabadultabb” körökben inkább szidni illik, mint dicsérni – fölöttébb meghatározta az ország állapotát. Bárcsak a „rendszer váltás” utáni tizennyolc év dicsekedhetnék – pedig megvolt a motorja: az oroszok kimentek – ekkora eredménnyel. Miért volt sikeresebb az egyetemes bánat utáni korszak, mint az egyetemes öröme? Mert akkor még együtt lélegzett a nemzet, most meg csak – lyukas a tüdeje? – levegőért kapkodva sipákol.

Nem érzi jól magát.

Igaz, az orosz lánctalpasok, remélhetően örökre, elhagyták Magyarországot (ám a *megtaposott* föld még évszázadokig fogja érezni a gyalázatot), de (aligha véletlenül) itt hagytak egy szellemet: 1956 lehet, hogy nem is forradalom volt, hanem ellenforradalom. S a többség, az érte vért hullatott nemzet, hiába érzi, hogy ez az *októberi örökség* mindennek az alapja, szabadságunk ezért mondható *szabadságnak*,

a *pufajkások* kis és nagy köre – amely vámszedője volt a fél évszázadnak, nem vámfizetője – még ma is orcátlanul hangoztatja silány erkölcsről tanúskodó „szemináriumi” nézeteit. S még mindig ott tartunk, hogy gyilkos és áldozat össze van mosva, s az országot és a nemzetet azok akarják a pénzzel szagosított eszméikkel bódítani, akik kiszolgálói-fenntartói voltak a fegyverek árnyékában csalhatatlanságát hizlaló kommunista uralomnak.

Azzal, hogy nemzettestvéreinket elszakítottuk magunktól – a kettős állampolgárság ellen rikácsolók közt a gúnár nyakú és kommunistái ugyancsak élen jártak – elemeire bomlott az addigi (igaz, csak titkon magunkban hordott) egység. A tisztességesebbeket a szégyen kínozza, vagyis hogy mindez megtörténhetett. A tisztességteleneket pedig a bárgyú öröm élteti: amit Trianon szétszakított (most nem a földterületről beszélek), az tovább szakítható, s a magyar még gondolatban se legyen a magyar testvére, hódoljon a *nemzetköziségnek!* „Gondozd a magyarodat?” Igen, de csak úgy, hogy *lábbhoz!* A színtelen, szagtalan internacionalistának pedig adj utat – pénzzel van, jól tudjuk, minden ilyen *kanyar* kikövezve – övé a jövő. Csak a botor nem veszi észre, hogy Európa felé megyünk (klasszikusaink századok óta tudatják: *benne vagyunk!*), nem köll itt annyira magyarkodni! Aki látta a tévéközvetítések során, hogy Orángután kiéheztetett serege milyen kéjjel taposta meg a magyar trikólórt, az tudja, miről beszélek.

A magyar, van-e ennél nagyobb szégyen, *szitokszó* lett. Csak szemlesütve vállalható „jelző”. A gyermeket az iskola tanítja, hogy üldözni kell a terroristákat. S még az olyasféle – a terrorizmussal ugyancsak összekapcsolható – cselekedeteket is, mint például Toldi Miklós meggondolatlan malomkő-dobálása. Hírlik – magyar író szorgalmazta az egyik interjúban –, feledni kell (jó, ha a tanító is igyekszik a nebulókkal feledtetni) a *Bánk bán* idegengyűlöletét, hiszen ezek azok az apró mozzanatok, amelyek megfertőzik az ártatlan lelkeket, s ilyen torzulás után nem vagy nehezebben érhet a „kiszemelt” (a liberális iskolapolitikának valójában mindenki ilyen kiszemeltje) a karaktereket összemosó nemzetköziség óceánjába.

Szegény Ady, Kosztolányi, Karinthy, József Attila, Németh László, Illyés, Füst Milán, Szabó Lőrinc nem ilyen – manapság divatos vagy annak kreált – magyarságot álmódott magának, illetve népének. Hogy rendezetlen dolgaink tettek-e ilyenné bennünket, vagy a globalizáció előtt való behódolásunk, nem tudhatni, ám az bizonyos, hogy szívesebben szürcsöljük az elénk tett moslékot – a posztmodern értékképzésnek nem ez az egyetlen üdvözítő fázisa –, minthogy egy keveset is időzzünk (nincs rá *idő!*) a tiszta forrásnál.

Persze a kommunista pénznek és a nemzetköziségnek behódolt média (a képes, hangos és írott újság) elég sokat tesz azért – az orosz dicsőítése után most az USA csókdosása folyik –, hogy higgyünk az *új világban*, hogy feledjük a rühességünknel is szégyenletesebb szegénységet, hiszen gyötretésünk csak átmeneti állapot, valamiféle jónak a kezdete. S aki ennyi áldozatot sem tud meghozni a cél érdekében – a bedarált magyarság helyébe egy kevésbé veszélyes, tudatától megfosztott gépmember konzumeszméje volna az üdvözítő a *mindent elrendező* számára –, az megérdemli a sorsát. De a sors sorsosa lehet-e az a sorsüldözött, aki

nem csupán temetését akarja méltósággal megélni, de föltámadását vagy a föltámadásban vetett hitét is?

Illetlen kérdés. Aki meghalásra van ítélve, az haljon meg, ne zavarja az életképes formációkat. De a fogaskerekek közé – szerencsére – most is porszem került. Fölbredt a nép, az utca kövén megtaposott – amelynek ünnepét szemkilövésssel fűszerezte az utazási irodára ácsingozó Fölbérelt –, és elkezdett cselekedni. Először is kikérte magának, hogy a harmadik köztársaság kormányzó (?) politikai eliteje – hogy ki mit folytat, milyen örökséget vállal, azt most ne firtassuk – rossz indulatú *jó szándékból* megakadályozza magára ébredését. Másodszor, beperelte – kártérítést követelve az elszenvedett csonkításokért – az államot, s csupán idő kérdése, hogy a *kommunista bénaság* (nemcsak a begipszelt kéz, hanem a gipszagy is veszélyes tunyaságról tanúskodik) a polgárokkal szemben elkövetett bűneiért fizet, mint a katonatiszt. (De ez az *úri gestus*, láthatóan, még nem annyira jellemzi a hajdan KISZ-irodák portörői fölött is basáskodó elvtárs-urakat, s ezért még várunk kell.)

Szellemi élet? Ebben a zűrzavarban? Amikor az irodalom, a színház, a képzőművészet csak akkor kap az éléshez szükséges *levegőt* (ha a behódoló vezetők jól viselkednek, akkor pénzt is!), ha teljesítik a Nagy Ur és jól mozzgatott siserehadának elvárásait. Aczél György, mert a maga szempontjából okos politikus volt – azért ne sírjuk vissza! –, tudott még egyensúlyozni a táborok között, ha néha-néha ki is játszotta az egyiket a másik ellen. Ma nincs egyensúlyozás, diktatúra van! A szabad szellem diktatúrája a kevésbé szabadnak hitt szellem (szellemi csoportosulás) fölött. Ha hozzám állsz, és hiszed – akárcsak tettetve –, amit én mondok, boldogulni fogsz. Lesz frankfurti könyvvásáron való részvétel, lesz ösztöndíj, lesz ilyen-olyan kitüntetés; lesz berlini *fürdőzés*; minden lesz, csak viselkedjél jól, a *kívánt*, a politika lötytyintésével habosított módon.

Viszont ha azt gondold, hogy az általunk megszentelt értékek – soroljam a vízcsapból is folyó névsort? – csak egy hajszálnyival is kisebbek, mint amilyeneknek mi azt *tudjuk*, jaj neked! El leszel tiporva! Miért kéne megmérkőznünk veled, ha – a sejtésnél jobban tudjuk – már a kezdet kezdetén alul maradsz. Gyöngye ellenfél – általában a Magyar Írószövetség kötelékébe tartozó írókat ilyennek tartják, vagyis *nem íróknak* – nem érdemel sem kíméletet, sem kegyelmet. Minek annak székház (naponta tartott rendezvényekkel), minek annak könyvtár – az ország szégyene, hogy fűtésre, világításra és egy segédkönyvtáros fizetésére nincs annyi pénz, hogy a „szerszámos műhely” (suszternek az ár, írónak a könyv) néha napján nyitva tartson –, minek annak találkozóhely, aki valójában *nincs* is! Csak álmodja magát, azt hiszi, hogy a Holtak Háza – egyik jeles szerző a túlpartról így nevezte a programokkal teli épületet – kiemelhető lesz abból a szitokáradatból, amely ilyen-olyan hamis vádak alapján ráakódott.

A művészet, az irodalom azonban – már ami a kortárs érték klasszikussá válását illeti – sikamlós terület. Nincs arra semmilyen bizonyosság, bárhogyan is éltesen valakit érdemén felül a szekértábor, hogy a *ma* józanságával kijelölt érték holnap is az marad. Láttunk, szinte megmagyarázhatatlan emelkedéseket és ugyan-

olyan eséseket, tehát hátrébb az agarakkal! Hogy ki mikor és miért lépett ki az Írószövetségből – hallik, többnyire a rasszista megnyilatkozások miatt –, nem érdekel. A hajcihőben politikai sündörgés van, pénz és hatalom felé hajló pragmatista igyekezet. Csoóri *Nappali holdját* éppúgy meg lehetett volna vitatni – az ezernyi mocskolódás semmit sem ért –, ahogyan hajdanán megvitattuk (jól emlékszem Vas István tevékeny részvételére) Spiró György elhíresült versét (melyet a *Mozgó Világ* visszatekintő összeállításában ma is ébren tart, vagyis éltet). Ha a vitában – bármily nehezebbre esik a mérkőző feleknek – egymás megbecsülése is tükröződik, nyert ügyünk van.

A sunyiságnak viszont nincs helye. Akkor leszek boldog – egész életemet úgy irányítottam, hogy mindig mindenkivel szembe tudtam, szembe tudok nézni –, ha nem a paraszt–zsidó, nemzeti–liberális stb. (a Himalájáig lehetne fokozni) ellentét lesz a fogaskerék valamely vitában, hanem az értékütköztetésen túl egymás értékeinek elismerése. Esményi álom? Lehet. De mindenképpen erre kell törekednünk. A *lázás* állapot, amelyet a külvilági sűgők – ki-ki érdeke szerint – ilyen-olyan színűre, ilyen-olyan magasságúra tupíroznak, csöppet sem használ a disputának. Annál inkább a józan mértékletesség, a másakra irányuló figyelem.

Van valami furcsa abban, hogy ha valaki például Kertész Imre Nobel-díját megkérdőjelezi – Babbitól Weöresig, Kosztolányitól Füst Milánig vagy (hogy egy élő nagyságot is mondjak) Juhász Ferencig hosszú azon írók névsora, akiknél jó helyen lett volna, és az esztétikum szerint *alátámasztottabban*, az elismerés –, azonnal az antiszemita bélyeget sűtik rá. S ugyanez történik akkor is, ha például a nemzetközileg kedvelt („besűgői” múltját máig sem tisztázó) Konrád Györggyel szemben valaki a fenntartásait hangsúlyozza. Jómagam, sokakkal egyetemben nem rá, hanem a kolozsvári Szilágyi Istvánra – prózaköltészete elsőrangú – esküszöm. (Nem kis öröm, hogy az Írószövetség a napokban épp a *Kő bull apadó kútba* és a *Hollóidő* szerzőjét ajánlotta Nobel-díjra.)

Miért kellene egymásnak esnünk azért, ha egyikünk *ezt*, a másikunk *azt* tartja értéknek? Inkább az egymást erősítő értékpárhuzamok kialakításán, megkedveltetésén kéne munkálkodnunk. Esterháznak ne Dalos György, hanem például Bogdán László legyen – kéretik tágabb körben olvasni! – a pandanja. Kányádi Sándor és Lászlóffy Aladár nevét csak azért nem említem, mert hozzájuk hasonló kvalitású poétát alig találhatni – Parti Nagy nem az, Térey sem az – a *futtatott* oldalon.

Együtt vagyunk gazdagok! Az egymástól különböző értékek, karakterek együttesében. Ha az *erkölcs* esztétikumképző erő lesz – évezredek példája mutatja: ez lehetetlen –, az író is jobban megbecsültetik. Lehet, hogy a politikai elit ódzkodik egy *tisztességes*, minden párt szeméjét föltáró átvilágítástól, de az irodalomnak és a művészetnek ezt meg kell tennie. Csak tiszta szemmel nézhet szembe közönségével. Tudnunk kell, hogy kik szennyezték be azt a – furcsán hangozhatik – közösségfölemelő szolgálatot, amely nélkül az egész csupán magánügy, hascsiklandozás. (Még akkor is tudnunk kell, ha egyesek – lásd a filmrendező Szabó Istvánt – kekec hangon mórrikálják magukat, büntelenségüket hangsúlyozva.)

A magyar szellemi életnek ezek a „fűtornyai” éppoly nedvesek – az elmúlt kor-
szakokban zuhogott ránk a szenny –, mint a politikáé. Csakhogy a politika sister-
gő kapkodásai, nemtelen cselekedeteivel szemben az irodalom és a művészet vala-
minő eszményi állapot letéteményese, vagyis az öröklétnek dolgozik. Ami ott
elcsúszhatik – sajnos, el is csúszik –, annak itt szilárdan kell állnia. Hogy ne gör-
büljön meg (József Attila-i szóval) a világ gyémánttengelye. Ha újra elkezdődik,
a *Magyarország felfedezése* folytatásaként, az *egészre* kiterjedő szociográfiai fölmérés
(ebben ki más járna élen, ha nem az író!), szembesülhetnénk azzal, hogy hol is
tartunk. (Többek közt avval is, hogy a drasztikus népességfogyásnak – le a kalap-
pal Fekete Gyula munkássága előtt – mik az összetevői; s ha van egyáltalán, mer-
re a kiút.)

Építsünk közösséget a szellem erejével! Jóllehet nem kis feladat, de meg kell
tennünk. Ez a jövő záloga. Ha egymásra talál a *benti* és *kinti* magyar – azért
az autonómiák értékteremtő- és -őrző képességéről se feledkezzünk meg –, kön-
nyebb dolgunk lesz a nemzet vérátömlesztésszerű megújításában. Akár hihető,
akár nem, a nyugodt kézfogásnak nagyobb ereje van, mint a szikrázó haragnak.
Miért mondom ezt? Mert a napokban egy mocskolódo hangú cikket olvastam
Ungvári Tamás tollából (Szerecsenmosdatók. *Amerikai Magyar Népszava*, 2007,
dec. 5.) A sértettség süt a cikk írójából, aki annak ellenére nem lépett ki az
Írószövetségből, hogy jó pár év előtt egyik írását a *Kortárs* visszautasította. Ösz-
szehord hetet-havat, s közben gúnnyal megkérdezi: „Milyen stílusban tetszenek
írni, Írószövetség?” Rögtön rávághatnám, hogy magyarul, de nem teszem, mert
tudom, hogy mily nehéz Arany és Kosztolányi után magyar nyelven fogalmaz-
ni. (Láthatóan Ungvári is küszködik anyanyelvünkkel, hiszen egy helyütt azt ír-
ja, hogy „a múlt senkitől se kérhető számon”, holott helyesen: „a múlt *senkin*
sem kérhető számon” formula dukál.)

Joggal-jogtalanul sok neki nem tetsző íróat állít ítélőszéke elé – ha akarják,
megvédik magukat –, én csupán négy mondatával kívánok itt foglalkozni. Mérhe-
tetlen keserűségemnek egyetlen oka van: készülődése. Ungvári arra készül, hogy
földidézze a gyalázatos múltat; életre akarja kelteni a fasiszta könyvmáglyákat.
(Érdekes, hogy a már említett, a kéziratát visszaküldő levélből is a „Goebbel-
sugallatú elutasító levelek” hangját véli kihallani. „Én ebből a szervezetből (már-
mint az Írószövetségből – Sz. L.) nem léptem ki. Nincs végítélet tanúk nélkül.
Szeretnék ott lenni a kapuzárásnál. Kis taligámmal segíteném a költözést, egyna-
gam húznám a Csoóri, Döbrentei Kornél, Tóth Erzsébet összest akár a pokol
tornácára...”

Erre csupán azt tudom felelni – szegény Tóth Erzsébet, kinek mit vétett, nem
tudom, de egy bizonyos, most jelent meg észtil tőle egy gyönyörű válogatás –,
nem dicső dolog a kollégák irományait tűzre vetni. (Persze csak akkor érvényes ez
a megállapítás, ha a dühös cikkíró pokla – minden lehet – nem jégoszlopokkal,
hanem lángoszlopokkal világít.) Minthogy jómagam nem léptem ki – és nincs is
szándékomban a menekülés – az Írószövetségből, ígérem, hogy örködni fogok
a könyvtárban föllelhető összes Ungvári Tamás-kötet fölött. Ennyit föltétlen meg

kell tennem – és a többieknek is meg kell tenniük – hogy a párbeszéd *írások, könyvek, gondolkodásmódok* között folytatódjék.

Mert a szellem akkor zápol meg véglegesen, ha csak *önmagára* lát, ha csupán saját nagyságában gyönyörködik, és ha pokolra akarja vetni az övétől eltérő – más karakterű – életműveket, értékeket. Ha nem is megy könnyen, érdemes megbarátkoznunk a gondolattal: hátha az idő úgy ítél, hogy nem *én*, hanem *ő* marad meg, s akkor végképp haszontalan volt a gyűlölködés.

Mikor ezeket írom, a világosabbnál világosabban látom, hogy „Edward király, angol király / Léptet fakó lován”. De nem is ló az, hanem csak számár, s aki rajta ül, az sem Edward, csupán *boni* hasonmása. A „velsi” tartomány bekalandozása közben mindennél jobban kíváncsi az *ő* nagyságát éltető vivátokra. Kevés dicshimnusz zengő dalnok akad, aki teheti, az csöndben szenved el a rákényszerített gyönyört, vagy éppenséggel elbujdosik.

A bárd azért bárd, hogy igazat szóljon, a nemtelen ének idegen tőle. Legjobbaink – hogy csak Esterházy Pétert vagy Nádas Pétert említsem – viszont nem tudják ezt, vagy annyira behódolók, hogy meg akarnak felelni a „királyi” elvárásnak. A szamaragoló pamut-Edwardot fölöttébb éltetik. Lelkük rája. Bárdok ők, csakhogy cukormázzal (pénzzel, kitüntetéssel és egyéb javakkal) leöntve. Úgy dermednek bele saját *furmányos* – igaz vagy igaztalan? – szobrukba, hogy ember legyen a talpán, aki ki tudja bogozni, hol és mikor veszett el bennük a megnyomórítottakkal együttérző ember.